O‘QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O‘RGATISHDA PISA BAHOLASH TIZIMINING AHAMIYATI

Axmadjonova Sevinch Farxodjon qizi
Namangan davlat pedagogika institutining 1-bosqich magistranti
S.F.Axmadjonova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mustaqil fikrlashga o‘rgatishda PISA xalqaro baholash dasturi yondashuvlarining ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot doirasida 3-sinf "Tabiiy fan" darsligidagi "Qon" mavzusi misolida o‘quvchilarning mantiqiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan amaliy topshiriqlar majmuasi ishlab chiqilgan. Maqolada ochiq va yopiq turdagi topshiriqlarning o‘quvchi dunyoqarashini kengaytirishdagi o‘rni hamda ularni baholash mezonlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mustaqil fikrlash, PISA baholash tizimi, boshlang‘ich ta’lim, tabiiy fan, mantiqiy tafakkur, qon aylanish tizimi, amaliy topshiriqlar, modulli ta’lim texnologiyasi.

Abstract: This article highlights the importance of the PISA international assessment program’s approaches in teaching elementary school students to think independently. As part of the research, a set of practical tasks aimed at developing students’ logical and critical thinking was developed, using the "Blood" topic from the 3rd-grade "Natural Science" textbook as an example. The article analyzes the role of open-ended and closed-ended tasks in expanding students’ worldview, as well as the criteria for their assessment.

Keywords: independent thinking, PISA assessment system, primary education, natural sciences, logical thinking, circulatory system, practical assignments, modular teaching technology.

Bugungi jadal rivojlanayotgan axborot asrida ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifa o‘quvchilarga faqat bilim berish emas, balki ularni mustaqil mushohada yuritishga o‘rgatishdir. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf davrida bolalarda poydevor qo‘yilishi hisobga olinsa, ularning tanqidiy va mantiqiy fikrlashini shakllantirish zamon talabiga aylandi.

O‘zbekiston ta’lim tizimining xalqaro baholash dasturlari, xususan, PISA (Programme for International Student Assessment) talablariga moslashishi o‘qitish metodikasini tubdan yangilashni taqozo etmoqda. PISA topshiriqlari o‘quvchidan hayotiy vaziyatlarda olingan bilimlarni mustaqil qo‘llashni talab qilishi bilan ahamiyatlidir.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi boshlang‘ich sinf tabiiy fanlar darslarida PISA xalqaro baholash tizimi talablariga mos keluvchi topshiriqlarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish yo‘llarini yoritib berishdan iborat. Shuningdek, tabiiy-ilmiy savodxonlikni oshirishga xizmat qiluvchi amaliy ishlanmalar namunalarini tahlil qilish nazarda tutilgan.

Tadqiqot jarayonida boshlang‘ich sinf tabiiy fanlar darsligi (3-4-sinflar) mavzulari tahlil qilindi hamda ularni PISA baholash tizimi kognitiv darajalariga (ma’lumotni tushuntirish, ilmiy dalillarni talqin qilish va muammoni tahlil qilish) moslashtirish metodidan foydalanildi. Bunda o‘quvchining shunchaki nazariy bilimni yodlashi emas, balki hayotiy vaziyatlarda ilmiy mantiqqa tayangan holda mustaqil qaror qabul qilish jarayoni asosiy obyekt sifatida olindi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni shakllantirish shunchaki nazariy bilimlarni berish emas, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish ko‘nikmasini tarbiyalashdir. Shu nuqtayi nazardan, bugungi kunda PISA (Programme for International Student Assessment) xalqaro baholash dasturi metodologiyasi ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. PISA topshiriqlarining o‘ziga xosligi shundaki, ular o‘quvchidan nafaqat darslikdagi qoidani yodlashni, balki berilgan real hayotiy ma’lumotlar asosida mantiqiy xulosa chiqarishni talab etadi. Biz tadqiqotimiz doirasida 3-sinf «Tabiiy fanlar» darsligidagi «Qon» mavzusi misolida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash darajasini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar majmuasini ishlab chiqdik. O‘quvchilarga qonning tarkibi va funksiyalari haqida qisqa matn hamda chizmalar taqdim etiladi. Shundan so‘ng, ularning tahliliy qobiliyatini tekshirish uchun quyidagi savollar o‘rtaga tashlanadi:

Yopiq turdagi savol: «Inson tanasiga zararli bakteriyalar hujum qilganida qon tarkibidagi qaysi hujayralarning soni ortadi?» Bu savol o‘quvchining matndan eng muhim faktlarni ajratib olish ko‘nikmasini tekshiradi.

Mantiqiy bog‘liqlikni aniqlash: «Inson yugurayotganda uning yuragi odatdagidan tezroq ura boshlaydi. Buning sababi nima?» Bu o‘quvchini biologik jarayonlarni hayotiy hodisalar bilan bog‘lashga o‘rgatadi.

Ochiq turdagi muammoli savol: «Nima uchun shifoxonalarda birinchi bo‘lib qon tahlili topshirishni buyurishadi?» Bu savol o‘quvchining mustaqil mushohada yuritish qobiliyatini va «qon tanamizning barcha hujayralariga yetib borishi» haqidagi ma’lumotdan amaliy xulosa chiqarishini talab qiladi.

Ushbu topshiriqlarni baholashda PISA standartlariga mos ravishda 0 dan 2 ballgacha bo‘lgan shkaladan foydalanish taklif etiladi. Ochiq savollarda o‘quvchining javobi to‘liq bo‘lmasa-da, unda mantiqiy elementlar mavjud bo‘lsa, uni 1 ball bilan rag‘batlantirish bolada fanga nisbatan motivatsiyani oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mustaqil fikrlashga o‘rgatishda PISA baholash tizimi yondashuvlaridan foydalanish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. «Qon» mavzusi misolida ko‘rib chiqqanimizdek, hayotiy ssenariylar asosida tuzilgan savollar o‘quvchini ma’lumotlarni o‘zaro solishtirishga, sabab va oqibat aloqalarini mustaqil topishga, o‘z fikrini dalillar bilan asoslashga

o‘rgatadi. Bu kabi zamonaviy yondashuvlar yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirib, ularning kelajakda raqobatbardosh kadr bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF 5712 sonli Farmoni.

2. Asqarova M. A. Ona tili va o‘qish savodxonligini o‘qitish jarayonida xalqaro baholash dasturlaridan foydalanishning metodik asoslarini takomillashtirish (PISA va PIRLS dasturlari misolida): Pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Chirchiq, 2024.

3. Asqarova M. A. PISA va PIRLS xalqaro baholash dasturlari asosida ona tili o‘qitish metodikasini takomillashtirish imkoniyatlari // Namangan davlat pedagogika instituti ilmiy axborotnomasi. – 2025.

4. Alisher o‘g‘li A. A. va boshqalar. XALQARO PIRLS BAHOLASH DASTURI // Xalqaro baholash tizimi: islohot, muammo va yechimlar. – Toshkent, 2024.

5. Djurayeva P. S. Xalqaro tadqiqotlar tajribasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash // Oriental Art and Culture Scientific-Methodical Journal. – 2020. – №3. – 235-bet.

6. Qudratova Sh. B., Aytbaeva J. B. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash (metodik qo‘llanma). – Toshkent: Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi, 2019.

7. Tabiiy fanlar [Natural Science]: 3-sinf uchun darslik. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2023.